

O RJEČNIKU SREDNJOVJEKOVNOG
LATINITETA JUGOSLAVIJE

Opsežni zadaci, koje nauka preuzima na sebe da ih riješi, a koji često zahvaćaju vrlo velika i raznolika područja, ukazali su na potrebu da se udruže umne snage pojedinih naroda i da njihova najviša naučna udruženja – akademije zajednički pristupe ostvarivanju takvih zadataka. Već prije I svjetskog rata dolazilo je do povremenih povezivanja akademija nauka jednog ili više naroda, npr. prilikom izdavanja velikog latinskog rječnika »Thesaurus linguae latinae«, kada je zajedno radilo 5 njemačkih akademija, ili kod priređivanja novog izdanja pisanih grčkih bizantinskih izvora, kada se povezalo nekoliko akademija raznih zapadnih naroda. 1912. godine stvoren je u Petrogradu Savez slavenskih akademija.

Dalji pokušaji takvog ujedinjavanja prekinuti su ratom. Međutim još za trajanja Mirovnog kongresa 1918. i 1919. godine pariški »Institut de France« pokrenuo je to pitanje i potaknuo misao da se stvori stalna međunarodna zajednica akademija, sa dogovorno određenim pravilima. Za sjedište te unije izabran je Bruxelles.

Srpska akademija nauka ušla je u Uniju 1920. godine, a na njezin prijedlog pozvana je i Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Ona je tada na svojoj sjednici od 7. III 1921. odlučila stupiti u Uniju i plaćati godišnji prinos »uz uvjet da bude u njoj predstavljena po jednom svojem članu.« 3. VI. 1921. javlja Belgijska akademija: »Po želji Srpske kraljevske akademije... ništa ne priječi da zagrebačka i beogradska akademija čine zajedno grupu učenih društava, koja predstavljaju »Srbiju–Hrvatsku–Jugoslaviju« u krilu Međunarodne unije akademija«. Obje akademije stvorile su Odbor za Međunarodnu uniju akademija i birale svoje delegate u taj Odbor. Tako su naše akademije uključene u rad Međunarodne unije akademija, koji je imao u svom programu: 1. izradu Korpusa starih vaza, 2. Rječnik srednjovjekovnog latinskog jezika – novog Du Cangea, 3. popunjavanje Korpusa grčkih i latinskih natpisa i 4. arheološku kartu rimskog imperija.

U dopisu tajništva Unije od 12. VII 1921. stoji da je Odbor u svojoj drugoj sesiji odlučio da se pristupi izradi sredovječnog latinskog rječni-

ka, ali samo do 1000. godine n. e. Za taj posao stvorit će se međunarodno povjerenstvo, u kojem će biti svaka zemlja-članica zastupana preko jednog svog delegata.

4. XII 1921. sastali su se u Jugoslavenskoj akademiji izaslanik Srpske akademije akad. N. Vulić, zatim F. Bulić i M. Abramić iz Splita, iz Zagreba Brunšmid, Hoffiller i Skok, iz Ljubljane Mantuani, iz Ptuja Škrabar i Vajda, članovi Jugoslavenske akademije, tj. članovi njene Uprave i F. Šišić. Na tom sastanku povjereno je P. Skoku da sakupi i obradi građu za Rječnik sredovječnog latinskog jezika za Međunarodnu uniju akademija za vremensko razdoblje od 500. do 1000. god. n. e. Učesnici sastanka pridružili su se želji Rumunjske akademije da se Rječnik proširi do XV stoljeća. Dogovoreno je da počnu pripreme za arheološku kartu rimskog imperija.

Dr F. Bulić izabran je za izaslanika naših Akademija na trećoj godišnjoj sesiji Međunarodne unije akademija, a za njegova zamjenika određen je N. Vulić.

U pismenom izvještaju, koji je o toj sesiji dao, F. Bulić 14. VII 1922. između ostaloga izlaže svoj prijedlog Međunarodnoj uniji da se u pogledu latinskog rječnika ide preko merovinske i karlovinške periode sve do XV stoljeća, a s tim su se suglasili i poljski delegati. Mišljenja su u tome bila podijeljena, pa se odluka odložila za kasnije, jer će se prije Glosarija početi izdavati Bulletin, u kome će surađivati svi stručnjaci koji se bave Rječnikom, te tako koordinirati svoj rad i izvještavati o rezultatima svojih istraživanja.

Na IV sesiji Odbora Unije naš delegat N. Vulić predlagao je da se radi onako kako se radilo na »Thesaurus Linguae Latinae« i da se u Rječnik unese i »onomasticon«. Odlučeno je da o ovome i o drugim stručnim pitanjima donese definitivno rješenje uži Odbor, koji se sastaje u januaru svake godine.

26. i 27. VI 1925. održana je u Jugoslavenskoj akademiji konferencija stručnjaka, na kojoj se između ostalih poslova u kojima sudjeluju naše dvije akademije raspravljalo i o napredovanju rada na »Dictionnaire du latin medieval« ili »Dictionnaire du Gange«. Dr Manojlović predlaže ekscerpiranje latinskih dokumenata do konca narodne dinastije i stupanja na hrvatski prijesto ugarske dinastije Arpadovaca (1102), iako su stariji od ovih dokumenata sačuvani samo u autentičnim kartularskim prijepisima, a ne na originalima. On ističe da bi se naš prinos za Rječnik sastojao samo u ekscerpiranju tekstova i pravljenju sheda.

Prof. Klaić zastupa mišljenje da bi za nas bio potrebniji Rječnik kasnije latinštine, jer je latinski jezik bio u našem društvu jezik saobraćaja do polovine XIX stoljeća. Međutim nema ništa protiv toga da se naš prinos za Rječnik Unije stegne do oko god. 1002.

Dr Manojlović navodi da bi hrvatske historijske izvore bilo uputno povjeriti specijalistima za latinske izvore srednjega vijeka, npr. prof. Klaiću, Šišiću ili Hauptmannu, a za lingvističku suradnju da je tu prof. Körbler.

Sredinom tridesetih godina počeo je rad na ekscerpiranju riječi za naš Rječnik, pa prof. Hauptmann 1931. g. ima već 4200 gotovih sheda, koje je izradio u Splitu, Zadru i Mlecima. U izvještaju sa XII sastanka Međunarodne unije akademija, koji je održan 25, 26, 27. i 28. V 1931. u Bruxellesu stoji: »Naš stručnjak dr Hauptmann potpuno je već izradio shede kao naš prilog novom izdanju Du Cangeova sredovječnog latinskog rječnika. Te shede (oko 4000) Odbor može poslati u Pariz rektoru toga rječnika...«.

Na sjednici koja je održana u Zagrebu 20. VI 1931. u Odbor za Međunarodnu uniju akademija ušli su: dr M. Kostrenčić i dr G. Manojlović, a u Odbor za novo izdanje Du Cangeova latinskog rječnika izabrani su: Vl. Dukat, dr F. Fancev, dr Lj. Hauptmann, dr M. Kostrenčić i dr G. Manojlović.

Rad se nastavljao, suradnici su bili u stalnom kontaktu, kako međusobno, tako i sa Međunarodnom unijom akademija, kojoj je Odbor slao redovite izvještaje. Iz izvještaja Jugoslavenskog nacionalnog odbora za rječnik 1936. godine saznaje se da su članovi Odbora bili Nikola Vulić, Ljudmil Hauptmann, Jovan Radonić i Ferdo Šišić. Suradnika je bilo četiri, a rezultat rada do kraja godine iznosi 5528 fiša. Od 1. I 1936. prodati su ovi izvori: Makušev, *Isprave za odnošaje Dubrovnika prema Veneciji*; Makušev, *Monumenta historica Slavorum meridionalium vicinorumque populorum*, vol. I i II; Radonić, *Acta et diplomata Ragusina*, vol. I.

O principima i detaljima rada članovi Odbora raspravljali su na svojim povremenim sastancima u Beogradu i Zagrebu, a sačuvana je i živa korespondencija između Lj. Hauptmanna i N. Vulića, koji su bili u stalnoj pismenoj vezi.

Tokom vremena rad se sve više razvija, pa pridolaze i novi suradnici-ekscerptori. 5. V 1937. piše prof. Vulić prof. Hauptmannu da Barić i Čremošnik šalju fiše. 7. V 1937. Čremošnik javlja da šalje obrađene riječi koje je ekscerpirao iz izvora: Pucić, *Spomenici srpski*, a 31. V 1937. M. Dinić obavještava da je poslao fiše iz Jirečkovih *Spomenika srpskih*.

Za ovu fazu rada nalazimo podatke i potvrdu u izvještaju Odbora za Rječnik koji taj odbor daje Međunarodnoj uniji akademija za 1937. godinu.

Suradnici su sada: N. Vulić, J. Radonić, F. Šišić, M. Kostrenčić, H. Barić, G. Čremošnik i M. Dinić.

Do 31. XII 1936. obrađeni su ovi izvori: Rački, *Documenta historiae Croatiae periodum antiquam illustrantia*; V. Makušev, *Monumenta historica Slavorum meridionalium vicinorumque populorum deprompta e tabulariis et bibliothecis italicis*, 2; J. Radonić, *Acta et diplomata Ragusina*, 2; E. Sufflay, *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, 2; F. Šišić, *Ljetopis popa Dukljanina - Statuts des villes Dalmatiennes (Statuta Brachiae, Curzulae, Spalati, Tragurii, Scardoniae, Lesinae, Ragusii)*.

Broj fiša iznosio je 9300.

1938. godine Odbor je povjerio redakciju Rječnika dr M. Kostrenčiću. On je utvrđivao značenja pojedinih riječi i njihov etimon i uz svaku riječ davao potreban naučni komentar. Do kraja godine on je izvršio pripremne radnje, pa Odbor u svom izvještaju od 2. XII 1938. smatra da će moći prva tri štampana slova pokazati na sesiji Međunarodne unije akademija u Londonu.

XX sesija Međunarodne unije akademija održana je u Londonu 8, 9, 10. i 11. maja 1939. g. Na toj sesiji prikazan je Rječnik sa svoja prva tri štampana slova i stekao veliki uspjeh i priznanje. Štampan je pod imenom »Glossarium mediae latinitatis« kao izdanje Nacionalnog odbora Međunarodne unije akademija u Bruxellesu.

Dalji rad na Rječniku i njegovo dovršenje spriječeno je ratom, pa nastaje velika pauza između ovog rada prije rata i njegova poslijeratnog nastavka.

Odlukom Akademijskog savjeta FNRJ od 17. II 1959, koji je Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti povjerio staranje oko pripremnih radova na publiciranju Rječnika srednjovjekovne latinštine, formiran je poseban pripremni Odbor koji su sačinjavali: akademik prof. dr M. Kostrenčić, kao predsjednik i članovi Jugoslavenske akademije prof. dr M. Deanović i prof. dr V. Gortan. Poslove sekretarijata obavljao je asistent Historijskog instituta M. Kurelac. Ovaj Odbor održao je pet sastanaka, na kojima se raspravljalo o stručnim i tehničkim pitanjima kao i o mnogim problemima u vezi s izdavanjem Rječnika. S obzirom da dosada postoje uglavnom strana izdanja Rječnika, Odbor je konstatirao manjak jednog takvog rječnika u našoj naučnoj priručnoj literaturi i korist koju će od njega imati naročito naši mladi naučnici zbog specifičnosti naših potreba.

Odbor je formulirao načela i kriterije koji su poslužili kao baza za diskusiju o pravilima za izradu Rječnika. Sastavljen je popis osnovnih izdanja izvora za ekscerpiranje riječi. Raspravljeno je pitanje suradnika redakcije, načina sastavljanja kartica i koordiniranje rada među suradnicima.

U izradi Rječnika predviđeno je da budu angažirane sve tri naše Akademije, a njihov rad da se organizira putem Akademijskog savjeta. Čitav rad usredotočit će se i organizirati u okviru Historijskog instituta Jugoslavenske akademije, tu će biti smještena kartoteka Rječnika i vodit će se svi tehnički i organizacioni poslovi.

Pripremni Odbor poduzeo je sve potrebno za organiziranje međuakademijskog sastanka na kojem će se konstituirati Međuakademijski odbor za Rječnik srednjovjekovnog latinšteta.

Sastanak Međuakademijskog odbora za Rječnik srednjovjekovnog latinšteta Jugoslavije održan je u Jugoslavenskoj akademiji u Zagrebu 19. XI 1959. g. Prisutni su bili od strane Slovenske akademije znanosti in umetnosti akademik prof. dr Milko Kos, od strane Srpske akademije nauka akademik prof. dr J. Tadić, od strane Jugoslavenske akademije

znanosti i umjetnosti akademik prof. dr M. Kostrenčić i dopisni član prof. dr V. Gortan. Na tom sastanku formiran je Međunakademijski odbor za Rječnik. Za predsjednika izabran je akademik M. Kostrenčić. U Odbor ulaze kao predstavnici Slovenske akademije akademik prof. dr M. Kos i dopisni član SAZU prof. dr M. Grošelj. Kao predstavnici Srpske akademije nauka akademik J. Tadić i akademik V. Novak. Kao predstavnici Jugoslavenske akademije akademik M. Kostrenčić, akademik M. Deanović i dop. član prof. dr V. Gortan. Za sekretara Odbora izabran je asistent M. Kurelac.

Odlučeno je da se rad na Rječniku odvija unutar Historijskog instituta Jugoslavenske akademije. Raspravljeno je pitanje kriterija za izradu Rječnika, pa je zaključeno slijedeće:

1. Rječnik će obuhvatiti latinitet historijskih izvora načelno do godine 1500.

2. U obzir će doći povijesni, pravni i književni izvori (kod pisaca koji imaju veći broj štampanih djela može se izvršiti izbor).

3. Obradit će se samo štampani izvori (uzet će se u obzir kartoteke-rječnici sastavljene na temelju arhivske građe).

4. Rječi iz klasičnog latinskog i Du Cangea uzet će se u obzir samo ako se semantički razlikuju (neće se uzeti u obzir Bartlov rječnik).

5. Obradit će se latinizirane riječi drugih jezika npr. hrvatskosrpske, mađarske, njemačke, talijanske itd.

6. U odnosu spram projektiranog evropskog Rječnika srednjovjekovnog latiniteta, naš će Rječnik predstavljati samostalno djelo.

7. Tumačenja će se dati na našem jeziku s latinskim prijevodom značenja riječi.

8. Uvest će se etimologije riječi, a historijska tumačenja samo za najvažnije pojmove.

9. U obradu će ući prvenstveno izvori nastali u našoj zemlji, ali i oni izvan naše zemlje koji se odnose na naše krajeve.

Na drugom sastanku Međunakademijskog odbora za Rječnik, koji je održan 21. IX 1961. u Zagrebu odlučeno je da cjelokupnim radom rukovodi akad. Kostrenčić, a briga za poslove redakcije Rječnika je povjerenja prof. dr V. Gortanu. U Historijskom institutu JAZU angažirana su dva nova lica za rad na Rječniku i to: viši naučni suradnik dr Zlatko Herkov, koji je preuzeo poslove sekretarijata i asistent Historijskog instituta R. Modrić. Utvrđuje se da su obaveze o raspodjeli zadataka preuzete na prošlom sastanku ostale nepromijenjene, pa tako akad. M. Kostrenčić uzima Dubrovački statut, akad. V. Novak Kroniku Tome Arcidakona, akad. J. Tadić Dubrovačke kancelarijske i notarske spise, a od novih obaveza akad. M. Deanović uzet će u obradu Dubrovačke bratovštine u izdanju Vojnovića, prof. dr Gortan Historiju Mihe Madijeva, asistenti Stipišić i Šamsalović Codex diplomaticus, dok će ostali suradnici raditi na izradi bibliografije izvora i na ostalim poslovima koji su potrebni za Rječnik.

Kako se rad na Rječniku počeo sve brže odvijati pokazala se potreba da se održi i treća redovna sjednica Međuakademijskog odbora koja je održana 23. XII 1961. Tada je osnovana Centralna redakcija Rječnika na čelu sa akad. M. Kostrenčićem, kojoj je zadatak da nadzire, provjerava i usklađuje obradu riječi.

Da bi se postigla što veća skladnost u radu svih suradnika, izrađen je nacrt Uputa suradnicima. U tim Uputama detaljno su obrazloženi principi i način rada na Rječniku. S tom istom namjerom Međuakademijski odbor za Rječnik izdaje Saopćenja Centralne redakcije. Saopćenja donose upute za suradnike Rječnika, preporuke Centralne redakcije suradnicima, popise kratica i izvora koji će se ekscerpirati, Pravilnik o organizaciji i radu Međuakademijskog odbora za Rječnik, izvještaje o radu i planove za dalji rad, te popis registriranih riječi. U 1962. g. izašla su tri broja Saopćenja i dva popisa registriranih riječi. Ova Saopćenja neposredna su veza između suradnika i Centralne redakcije i neophodna su svakom suradniku, jer mu je time omogućeno da prati obogaćivanje Rječnika i da sazna sve eventualne promjene koje je Centralna redakcija učinila.

Rad na Rječniku uzima sve više maha, širi se i raste. Za taj naučni zadatak posebno se zainteresirao Savezni savjet za naučni rad i preko svog Fonda osigurao financijska sredstva za izvršenje petogodišnjeg programa Međuakademijskog odbora za izdavanje Rječnika.

Održavaju se redovito (svakog tjedna) sastanci Centralne redakcije i užeg kruga suradnika, na kojima se raspravlja o redakciji pojedinih riječi, razmjenjuju mišljenja i donose potrebne odluke.

Rad se sada nalazi u toku i napreduje, ostvarujući osnovne zamisli i program koji je stavljen u zadatak Odboru u okviru suradnje triju naših Akademija nauka.